

Каретна О.О.,

*кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальних теорій
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ РУХІВ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Анотація. Громадські організації та рухи привертають увагу широких мас населення, вони створюються з метою розвитку суспільно-політичної активності і самодіяльності громадян для участі в управлінні державними і суспільними справами, захисту громадських, соціальних та економічних, інтересів та є добровільними формуваннями, які виникають в результаті вільного волевиявлення громадян.

Ключові слова: об'єднання громадян, громадські організації, громадські рухи, політичні партії, соціальні рухи.

Актуальність даної проблеми обумовлена тим, що згідно з законодавством України невід'ємним елементом будь-якого демократичного суспільства є різноманітні об'єднання громадян, та їх соціально-політичне призначення. Насамперед це полягає у тому, що вони допомагають людям у розв'язанні проблем повсякденного життя, відкривають широкі можливості для виявлення суспільно-політичної ініціативи, здійснення функцій самоврядування.

Громадські організації та рухи також виконують важливу роль у політичному і суспільно-політичному житті в цілому. Вони є своєрідною з'єднувальною ланкою між державою і громадянським суспільством, надають велику допомогу владним структурам у виконанні ними управлінських функцій, привертають увагу широких мас населення до гострих суспільно-політичних, економічних проблем, пропонують способи їх вирішення.

Вони характеризуються:

- системою зв'язків і спільністю їхніх членів, внутрішньою організаційною структурою;
- засобами вироблення і прийняття рішень для реалізації спільних цілей;
- системою соціального контролю, що забезпечує взаємодію членів даної спільності.

Мета даної статті полягає в з'ясуванні генези громадських об'єднань у сучасних умовах, місця громадських об'єднань у перехідному суспільстві, основних напрямків та особливостей еволюції суспільних рухів.

Громадським організаціям притаманні формальні зв'язки, тобто обов'язкові настанови і розпо-

рядження, які регулюють діяльність членів організації і визначаються у статусах, положеннях та інших документах.

Важливим завданням організацій є гармонізація особливих інтересів їхніх членів з інтересами різних соціальних верств та загальнодержавними інтересами. Через громадські організації значною мірою реалізуються ідеї громадського самоврядування, демократизації життя суспільства.

Вони створюються з метою захисту прав і свобод громадян, розвитку їхньої активності і самодіяльності, їхньої участі в управлінні державними і громадськими справами, задоволення професійних і аматорських інтересів та іншої діяльності, котра не заборонена законодавчою базою. Їх можна охарактеризувати як масові об'єднання громадян, котрі виникають за їх ініціативою для реалізації довгострокових цілей, мають свій статут і характеризуються чіткою структурою. У сучасному світі найбільш поширеними різновидами громадських організацій є: жіночі, молодіжні, дитячі, профспілки, організації інвалідів, ветеранські, наукові, технічні, культурно-просвітницькі, фізкультурно-спортивні, творчі тощо. Характерною ознакою таких організацій є мета і завдання, організаційно-структурне забезпечення, що і відрізняє їх від громадських рухів.

У ХХ ст. масово стала поява громадських рухів, цей феномен уособлює вихід на авансцену історії сотень мільйонів людей як учасників творчої діяльності і суб'єктів політичного життя. Виникнення даної загальносвітової тенденції обумовлене появою загроз глобального масштабу.

Громадські рухи 70-80-х рр. набули нових рис, тому в літературі їх стали іменувати новими соціальними (суспільними) рухами. Це новий рух за мир, екологічний, неофеміністський. Вони прагнуть до розв'язання конкретних локальних проблем і забезпечення загальнолюдських інтересів.

Проте деякі суспільні рухи є вкрай незначними, налічуючи не більше кількох десятків учасників. Деякі рухи функціонують в рамках юридичних норм суспільства, інші започатковуються незаконними чи підпільними групами.

Також слід зазначити, що громадським рухам в цілому не притаманна висока ступінь інституціоналізації, вони виникають в результаті стихійного

соціального протесту, який базується на широко поширених причинах для незадоволення.

За визначенням англійського вченого Е. Гіденса, суспільний рух це колективна спроба досягти спільного інтересу або спільної мети через колективну акцію поза межами впливу традиційних інституцій [1].

Представник американської школи інтеракціоністів Р. Тернер у своїй праці «Колективна поведінка» визначає соціальний рух як сукупність колективних дій, націлених на підтримку соціальних змін або підтримку опору соціальним змінам в суспільстві або в соціальній групі.

Іншу інтерпретацію соціального руху визначає французький політолог А. Турен: соціальних рух є особливим типом боротьби, це конфліктна дія, за допомогою якої агенти протилежних класів протистоять один одному в боротьбі за соціальний контроль над культурними орієнтаціями їх товариств. Соціальний рух має, таким чином, два виміри: конфлікт із супротивником і проект соціокультурної орієнтації. Соціальні рухи він називає історичними суб'єктами дії на соціетальному рівні, пропонує образ суспільства як системи дії, в якому об'єктом вивчення стають соціальні рухи.

Зміст поняття «соціальна дія» характеризується як колективна дія і як соціальна зміна і конфліктна взаємодія супротивних груп, класів, а також як соціокультурні орієнтації, в основі яких лежать певні інтереси певних груп.

Соціальний рух - це активізація діяльності великих груп людей, що прагнуть або змінити певні соціальні процеси в суспільстві або їх зберегти.

Важливою є проблема особистісної сприйнятливості до соціальних рухів. В стабільному, високо інтегрованому суспільстві з незначними соціальними напруженнями, зі слабким ступенем відчуження між соціальними групами дуже рідко виникають соціальні рухи і небагато людей цікавляться ними, ставляться до них байдуже. Але в дезорганізованому суспільстві найбільш схильними до соціальних рухів стають маргінальні особистості, які ізолювані від суспільств, ті, хто втратив соціальний статус або відчуває загрозу його втратити, ті, хто не зміг влаштуватися у житті [2].

Тобто можна визначити характеристики будь-яких соціальних рухів незалежно від суспільної сфери, де протікає їхня діяльність. До таких характеристик руху слід віднести:

- наявність об'єктивних та соціальних обставин, що можуть спонукати виникнення руху;
- масовість — рух включає велику кількість людей, що об'єднуються єдиним інтересом, стихійність руху, відсутність фіксованого членства, статутів і програм, норм діяльності, часто й керівництва;

- висока соціальна активність — будь-який рух існує доти, поки він може відчувати в собі можливість впливати своєю активною діяльністю на ті соціальні зміни, до яких прагне рух.

Всі громадські організації можна класифікувати за трьома групами: соціально-економічні, професійно-творчі та громадсько-політичні.

Соціально-економічні організації своїм завданням вважають реалізацію матеріальних інтересів своїх громадян. Одним із видів таких організацій є підприємницькі спілки, наприклад, це торгівельно-промислові організації, об'єднання роботодавців, галузеві асоціації. К професійно-творчим об'єднанням належать спілки художників, письменників, композиторів, журналістів, а також театральних діячів. Головним завданням таких об'єднань є створення сприятливих умов для творчої діяльності їх членів.

У боротьби за інтереси різних верств населення і з метою впливу на владу крім громадських організацій виникають громадські рухи.

Громадсько-політичний рух - це відносно впорядкована діяльність значних груп людей, спільні інтереси яких впливають на систему суспільних відносин. Вони виникають на основі спільних політичних інтересів як об'єднання груп та окремих громадян, між якими встановлюється зв'язок і систематична співпраця задля досягнення мети.

Громадсько-політичним рухам притаманні такі риси, як об'єднання широких мас населення довкола певної мети, відображення інтересів різних верств населення, об'єднання людей різних національностей, різних релігійних і ідеологічних поглядів.

Громадські рухи також мають масовий характер і створюються з певною метою, але на відміну від громадських організацій вони є структурно неформальними масовими об'єднаннями громадян і організацій різних соціально-політичних орієнтацій, діяльність більшості яких має тимчасовий характер та іноді спрямована на виконання певних тактичних завдань, після чого вони розпадаються, або консолідуються у нові партії чи громадські організації [3].

Основними різновидами громадських рухів є політичні рухи, масові демократичні, соціальні рухи. Значною причиною піднесення ролі громадських рухів у соціально-політичному житті та у політичній системі суспільства є неспроможність традиційних партійно-політичних інститутів своєчасно помітити і оцінити нові реалії, які пов'язані з можливостями участі населення у здійсненні демократичних перетворень, формуванням принципово нових вартостей людського буття.

Громадські організації і рухи на відміну від державних інститутів не наділені владними

повноваженнями, відрізняються вони і від політичних партій, оскільки не ставлять за мету оволодіння державною владою. Однак їхня діяльність іноді набуває політичного характеру оскільки громадські організації і рухи об'єднують людей, що входять до спектру політичних сил (патріотичні сили, національне орієнтовані групи, прихильники реформування), а також вони є потенційною базою для виникнення на їх основі нових політичних партій.

У сучасний період політичні партії як об'єднання громадян виконують важливі соціальні функції: виявлення, формування та обґрунтування (політичне відображення) інтересів суспільних груп; активізація та об'єднання суспільних груп; формування ідеології та політичних доктрин; формування політичних систем, їх спільних принципів, компонентів, боротьба за владу в державі й формування громадської думки; політичне виховання всього суспільства або його частини тощо.

Політичні партії повинні виконувати ряд важливих функцій у житті сучасного суспільства: боротьба за позиції у виборчих органах влади, участь у політичному управлінні. На сьогоднішній день часто декілька партій створюють коаліцію, що формує склад уряду і підтримує його діяльність у парламенті, вони називаються правлячими партіями, які впродовж своєї роботи зазнають критики з боку опозиції.

Наявність правлячих і опозиційних партій створює механізм політичної відповідальності влади перед виборцями. Але це твердження є справедливим для демократичних суспільств. Головна функція електоральна - вона визначається самою сутністю їх як організацій, які призначені для завоювання та здійснення державної влади. У демократичному суспільстві мета може бути досягнута тільки легальним шляхом [4].

Функції політичних партій поділяються на політичні, організаційні та ідеологічні.

До політичних функцій належать:

- участь у формуванні та діяльності державних органів влади та органів місцевого самоврядування;
- здійснення зв'язку між суспільством та державою;
- організація виборчої кампанії своїх кандидатів;
- мобілізація населення для участі у політичному процесі;
- конкуренція з іншими партіями у боротьби за владу.

Політичні партії виявляють та обґрунтовують і формулюють інтереси різних соціальних груп у вигляді програм, що базуються на певній ідеології. Знаходження можливостей, способів та методів

мирного узгодження розбіжностей у політичних уподобаннях, що їх висувують різноманітні соціальні групи, є однією з головних вимог демократії. Партії транслюють окремі інтереси із сфери громадського суспільства у сферу політичних рішень, де вони стають фактором політичних вимог.

Американський політолог Л. Меркл називає такі головні функції політичних партій: підбір партійних лідерів, «рекрутування і соціалізація» нових членів, вироблення заходів щодо впливу партій на суспільні інституції та соціальне середовище, розв'язання внутрішніх партійних протиріч, які виникають у процесі діяльності та будь-якого роду інших внутрішніх проблем.

Деякі політологи доводять кількість функцій до восьми або дев'яти, наприклад такі, як організація вивчення громадської думки з питань, що віддзеркалюють життєві інтереси нації, мобілізація електорату навколо кандидатів під час виборів, «виховання громадської думки» і дедалі активніше відігравання партіями «загальноосвітньої ролі в процесі здійснення політичної соціалізації», забезпечення безперервності політичних зв'язків між парламентом і всією країною, формування разом із іншими політичними інституціями механізму державного й громадського управління, створення найсприятливіших умов для послідовної зміни складу уряду за умов двопартійної чи багатопартійної системи та ін. [5].

Значну вагу в діяльності політичних партій займає кадрова функція або функція політичного рекрутування. Під «політичним рекрутуванням» розуміється підбір і висунення кадрів як для самої партії, так і для інших організацій, що входять у політичну систему, у тому числі висунення кандидатів у представницькі органи влади та у виконавчий апарат держави. Також значну роль у політичній системі відіграє функція розробки політики та здійснення політичного курсу.

Отже, громадські об'єднання є важливою складовою політичної системи та можуть бути кваліфіковані як громадсько-політичні організації і рухи. Право на громадські об'єднання як невід'ємне право людини й громадянина, проголошене Загальною декларацією прав людини. В Україні, згідно з Конституцією, громадяни мають право на свободу об'єднання у громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом.

Література:

1. Гидденс Э. Устроение общества: Очерк теории структуризации. / Гидденс Э. - 2-е изд. — М.: Академический Проект, 2005. — 528 с.
2. Скобелина Н.А. Современные общественные организации и движения: общее и особенное [Електрон-

ний режим] / Н.А. Скобелина. — Режим доступу: <http://politika-vstu.narod.ru/organisation.html>

3. Головин Н.А. Новые общественно-политические движения как предмет политической социологии / Головин Н.А. // Социология и социальная антропология. — СПб.: Алтейя, 1997. — С. 3-23.

4. Гонюкова Л. Створення політичних партій: необхідні й достатні передумови // Л. Гонюкова / Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. — 2005. — № 1. — С. 406-412.

5. Здравомыслова Е.А. Социологические подходы к анализу общественных движений / Е.А. Здравомыслова // Социс. 1990. — №7. — С. 88-93.

Каретная О.О. Сущность и функции общественно-политических движений и общественных организаций. — Статья.

Аннотация. Общественные организации и движения привлекают внимание широких масс населения, они создаются с целью развития общественно-политической активности и самостоятельности граждан для участия в управлении государственными и общественными делами, защиты общественных, социальных и экономических, интересов и являются добровольными формированиями, которые возникают в результате свободного волеизъявления граждан.

Ключевые слова: объединения граждан, общественные организации, общественные движения, политические партии, социальные движения.

Karetna O.O. The main points and functions of public movements and organizations. — Article.

Summary. Public organizations and movements attract broad masses of the population. They are created with the purpose of development of public-political activity and initiative of citizens to participate in managing state and public affairs, protection of public, social and economic interests. They are voluntary formations which arise as a result of free will of citizens.

Keywords: associations of citizens, public organizations, public movements, political parties, social movements.